

volna tárgymutatóval is kiegészíteni a könyvészetet, illetve hasznos segédlet volna egy földrajzi index is. A sajtótörténet tematikus jellegű feltárásában továbbra is nélkülözhetetlen segédlete a kutatónak a József Farkas-féle bibliográfia III. (*A sajtó elvi és módszertani kérdései*) és IV. (*A sajtó feltételei és keretei*) része.

Az anyag teljessége nyilván feszegeti azokat a határokat, amelyek egy személy által még uralhatók, átláthatók és kezelhetők. Lakatos Éva a bibliográfia szerkesztésével tulajdonképpen egy kutatócsoport munkáját végezte el, egyszemélyes összeállítás az övé, és ebben az értelemben párhuzamba állítható a nagy klasszikus bibliográfusok, Szinnyi József, Petrik Géza, Szabó Károly, Gulyás Pál – vagy a sajtóbibliográfiából hozva időben közelebbi példát – Busa Margit működésével. Mindezeket elismerve, a recenzens egy-két apró hiányosságra hívja fel a figyelmet. Vác városa sajtójából két kiadvány szerepel a bibliográfiában, a *Váci Hírlap* és a *Váci Vörös Újság*. A két periodikumra vonatkozó irodalomból hiányzik a 2013-ban elhunyt Kenyéri Kornélia kiváló munkája, az 1992-ben megjelent *A váci sajtó története 1870–1945.* című monográfia, amely a város teljes sajtótörténete, így benne értelemszerűen a két említett újság története is megtalálható. A 14713. számú tételben Gergely András társszerzője nem Veéky János, hanem Veliky János (a neve a 15945. számú tételben már jól olvasható). Ezek az apró hibák természetesen semmit sem vonnak le a bibliográfia értékeiből és jelentőségéből. Lakatos Éva összeállítása a sajtótörténet valamennyi kutatója számára sokáig nélkülözhetetlen segédlet lesz.

(A magyar sajtótörténet válogatott bibliográfiája 1705–1944. 4. kötet: SZE–Z. Összeállította Lakatos Éva. Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, 2013. 347 p.)

Pogány György

A fölvilágosult prókátor testamentuma

Vitkovics Mihály könyvtára

Vitkovics Mihályt (1778–1829) a magyar irodalomtörténet – Horvát Istvánnal és Szemere Pállal együtt – Kazinczy Ferenc pesti triászának tagjaként tartja számon, ők voltak azok, akik tanítványként – nyelvújító és irodalomszervező munkájában – támogatták a mestert, és akik megvívták azokat a csatákat is, amelyeknek befejezésre az idős Kazinczynak már nem volt ereje. Fábri Anna *Az irodalom magánélete – Irodalmi szalonok és társaskörök Pesten 1779–1848* (1987) című remek művelődéstörténeti könyve állított e kornak és a korszak nemes-szándékú hőseinek maradandó emléket. 1805-öt írtak, amikor Pesten még éppen csak megindult a harc a nemzeti gondolat elismertetéséért, amikor szűk baráti körökben, asztaltársaságok intimitásában, takaros munkavacsorák keretében fogalmazódtak programok a „Nemzeti Literaturának” sorsát illetően. S a társaságok egyikében-másikában dallal és énekszóval is jeleskedett Vitkovics Mihály, akiről az is köztudott volt,

hogy egyaránt kedvelte a víg és szomorú énekeket, különösképpen a Csokonai-dalok előadásában tűnt ki.

Révai Miklós, Virág Benedek, Verseghy Ferenc és Kultsár István kora volt ez, ők voltak akkoriban a legkiválóbb pesti literátorok, Kisfaludy Sándor csak alkalmanként fordul meg a köreikben. Közülük a „szent öregnek” tekintett Virág Benedek bohém viselkedésért a rajongásig kedvelte Amivit (Amicus Vitkovics) urat, aki persze lelke mélyén ugyanolyan megfontolt volt, mint volt a magyar reformkor idején minden komoly szándékú ifjú. 1810-ben szerb írotársához, Lukijan Mušickihez írt levelében arra kérte barátját, legyen Kultsár lapjának, a *Hazai Tudósításoknak* a munkatársa: „*Testvérem!* – írta – *Ha a szerb újságokban nem hagyhatunk emléket irodalmunknak vagy más eseményeknek, amelyek érdemesek, hogy az utódokra szálljanak, akkor legyenek meg a magyar újságokban, s idővel, ha támad valamely pravoszláv historikus, legyen valami forrása vagy néhány skicce munkájához.*” Leveléből kitűnik, Vitkovics már akkor komolyan hitt a magyar nyelv kultúráközvetítő szerepében, amikor azt a bécsi udvar még hivatalosan el sem ismerte.

Van tehát alapja annak az izgalomnak, amellyel a korszak iránt érdeklődő föllapozta azt a különös, irodalom- és művelődéstörténeti dokumentumot, amely a közelmúltban látott napvilágot – Csepregi Klára és Bor Kálmán munkáját az Országos Széchényi Könyvtár *Nemzeti Téka* sorozatának legújabb köteteként „*Könyveim az én fiaim*” címmel tette közzé a Vitkovics Mihály pompás könyvtárának tartalmáról és későbbi sorsáról készült beszámolót. A könyv voltaképpen a kiváló reformkori pest-budai szerb író és közéleti személyiség végrendeletbe foglalt könyvjegyzéke alapján rekonstruált könyvtári katalógus nyomtatott változata, mindazonáltal ilyen minőségében is egy kétszáz évvel ezelőtt élt irodalom- és társadalómépítő ember szellemi világába nyújt alapos betekintést.

A fiatal szerb ügyvéd két évtizeden át a pest-budai társas élet közkedvelt alakja volt. Ősei Ószerbiából, a török elől menekülők egyik csapatával költöztek Magyarországra. Fábri Anna azt is kiderítette, hogy a Vitkovics-család nagy tudású elődökkel büszkélkedhetett, s hogy a jeles honoráciorok némelyikét közvetlen baráti szálak fűzték a „*szerb és horvát irodalmi megújulás és irodalmi mozgalmak számos alakjához*”, köztük Dositej Obradovičhoz is. Apja, Vitkovics Péter, a Bécsben tanult egri görögkeleti pap gazdag könyvtárral és feltűnően nagy műveltséggel rendelkezett, s amikor 25 éves korában Budára érkezett, már valóságos irodalmi múlt állt mögötte. A följegyzések szerint 1796-ban, a pozsonyi országgyűlésen ő olvasta föl a Bercsényi haláláról szóló Mikes-levelet. Ekkor már elkészült *A költő regénye* című munkájával, amelyet nem leplezett lelkesedéssel Kármán József *Fanni hagyományai* című művének hatására vetett papírra. Talán ezzel magyarázható, hogy munkája nyomtatásban sohasem jelent meg, az irodalomtörténet ennek ellenére az első magyar regénykísérletek sorában tartja számon. Kármán hatása mellett „*Orczy Lőrinc költeményeinek bukolikája és Virág Benedek horatiusi életeszménye egyaránt tetten érhető a regényben*” – tartja róla az irodalomtörténeti értékelés. Adott volt tehát az ifjú Vitkovics Mihály számára a kellő szellemi háttér ahhoz, hogy a magyar reformkor nemzeti mozgalmainak egyik meghatározó alakjává váljék. Meghatározó alakjává, de nem alakítójává, hiszen jogászai ténykedése túlságosan lekötötte ahhoz, hogy az irodalmi élet folyamataiból ténylegesen kivegye a részét. A literatúra és a poézis csak pihenés, menedék és kikapcsolódás volt a számára.

ra, része ugyan az életének, de nem programként, nem életformaként, mindösszesen csak színész elemként. 1810 augusztusában Döbrentei Gáborhoz intézett levelében maga panaszkolt el:

„Én pedig semmin sem dolgozom. Nincs időm, mint ügyésznek; nincs kedvem, mint anyátlanul maradtnak. Boldog vagy te, hogy a múzsáknak állandóan tömjénezhetsz. Én maholnap csak azt veszem észre, hogy szent körükből végképpen kitiltottanak, s tán örökre elbúcsúztatnak tőlem. Amiket pedig szereztem, úgy tartom, egyedül azokkal foghatom ösmértetni nevemet a hazával. Mivel ha többhöz vagy nagyobb tárgynak kidolgozásához fogok is, annak elkészítésétől ügyészi hivatalaim, amelyek, édes Gáborom, szörnyen untatók és kedvtelenítőek, teljességgel el szoktak akasztani.”

Művelt literátor volt, aki a magyar mellett beszélt németül, latinul, görögül, szerbül és franciául is, felkészültségéből eredően pedig bármelyik pillanatban kiváló vitapartner volt a szalonok pezsgő világában.

Irodalmi kísérletei elárulják, bár időben elszakadt a görög ízlés követésétől, még ismerte a klasszikus formafegyelmet, mindamelllett a „*természetes dalforma lehetőségeit a műfaji művelésre való alkalmasságát*” kutatta. Bár népies meséit és aforizmáit (*Vitkovits Mihály meséi és versei*. Pest, 1817) baráti körben szívesen olvasták, az irodalomban azonban mindvégig a házigazda, a társasági élet szervezője maradt. 1812. július végén beköltözött a gazdag, már nem igazán fiatal, de előkelő szerb özvegyasszony, Theodora Popovics Pesten, a Szerb és a Zöldfa utca sarkán lévő házába, amelynek szalonja a háziúr 1828-ban bekövetkezett haláláig a vidám társasági élet hajléka volt, ahol mások mellett Toldy Ferenc is szívesen megfordult.

Az apai örökség, a családi könyvtár az 1810-es nagy tabáni tűzvészben a tempommal és a parókiával együtt elpusztult, Vitkovics azonban új – a kor viszonyaihoz mérten igen tekintélyes magánkönyvtárat épített maga köré. Szempontjait jogi végzettsége, jogász pályája és irodalmi munkálkodása egyaránt meghatározták, ezért nem meglepő, hogy bibliotékájában Bél Mátyás *Notitiae Hungariae*-ja (Posonii, 1777) és Csaplovics János *Magyarország leírása* (1811) mellett a magyar alkotmányos rend valamennyi jogi alapműve – a *jurisprudentia practica* tárháza – szerepelt, mellettük ott sorakoztak a korszak nagy alkotóinak – Fáy András, Báróczy Sándor, Kazinczy Ferenc, Berzsenyi Dániel, Kisfaludy Károly és Sándor, Vályi András, Dugonits András, Kölcsey Ferenc, Vuk Karadžić és mások – munkái is. Összesen 1077 – magyar, latin, német, szerb, orosz, ó- és újjörög, valamint francia – kötet, amelyek jegyzékét az 1829. szeptember 7-én kelt végrendelete tartalmazta. Vitkovics hagyatkozása során döntötte el, hogy „*Bibliothecam Vitkovics Jánosnak Budai Görög nem egyesült Plébánosnak hagyom úgy, hogy ő is a családjára hagyja*”. A hagyaték igazi gondozója idővel János 1829-ben született fia, Vitkovics Gábor (Gavrilo) lett, akinek pályáját a kötet egyik szerzője, Bor Kálmán rajzolta meg. Ő volt az a tudós, aki miután 1855-ben Szerbiába telepedett, hathatósan közreműködött a Szerb Tudós Társaság megalapításában, majd azt követően kapcsolatot tartott fenn a Magyar Tudományos Akadémiával; levelezőtársai sorában pedig Tahallóczy Lajos és Kállay Béni mellett ott szerepelt Szentkláray Jenő is.

A végrendeletet és a hagyatéki leltárt Kerényi Ferenc irodalomtörténész találta meg a Pest Megyei Levéltárban, és 2002-ben megjelent *Pest vármegye irodalmi*

élete (1790–1867) című könyvében publikálta is. Csepregi Klára és Bor Kálmán ennek alapján rekonstruálta a reformkori gyűjteményt. Tudományos feltáró munkájuk során azonosították Vitkovics Mihály könyvtárának köteteit, és megrajzolták „*a korszak egyik jelentős költőjének fizikai, de szellemi értelemben vett műveltségét is*”. A kiváló munka eredményeként létrejött szellemi háttérkép új dimenziót ad a reformkor kiváló alakjának portréjához.

S hogy mi lett a nevezetes könyvtár sorsa? Bizonyos följegyzések alapján arra lehet következtetni, hogy Vitkovics könyvei fia, Gábor (Gavrilo) közreműködésével Belgrádba, a Szerb Nemzeti Könyvtárba kerültek, ahol az 1941. áprilisi bombázáskor a gyűjtemény jelentős részével együtt megsemmisültek. A könyvjegyzék alapján kitapintható szellemi tartalmaiban azonban tovább él a kiváló könyvtár – és a könyvtár megalkotója is. Ha még élne az irodalom- és művelődéstörténeti komparatiztika, gazdagon kamatoztathatná a könyv nyújtotta ismereteket, következtési lehetőségeket.

(Csepregi Klára–Bor Kálmán: „Könyveim az én fiaim”. Vitkovics Mihály könyvtára. Budapest, Országos Széchényi Könyvtár–Gondolat Kiadó, 2013. 288 p. /Nemzeti Téka/)

Mák Ferenc